

AFG`ONISTONDA “SAVR INQILOBI” VA UNING OQIBATLARI

Kurolova Umida Maxmud qizi

TDSHU, 2-kurs magistratura talabasi,

Tarix (mamlakatlar va mintaqalar) yo`nalishi.

imumidakm.02@gmail.com tel: +998971773433

Ilmiy rahbar: t,f,n S.M.Tursunova

Annotatsiya: *XX asrning 70-yillarida Afg`onistonda vaziyat hali hamon ziddiyatli va mamlakatda hukumatga nisbatan ishonchsizlik, ommaviy tartibsizlik va harbiy to`ntarishlar avj olishi hollari kuzatilayotgan edi. Shunday yirik harbiy to`ntarishlardan biri 1978-yil aprel oyida ro`y berdi. Maqola ushbu inqilobning kelib chiqishi sabablari, jarayoni va oqibatlarini yoritadi.*

Kalit so`zlar: *Aprel inqilobi, AXDP, Mir Akbar Xayber, pushtunlar, Babrak Karmal, Nur Muhammad Taraki.*

Annotation: *In the 70s of the 20th century, the situation in Afghanistan was still conflicting, and the country was witnessing the rise of mistrust of the government, mass unrest, and several military coups. One of such major military coups took place in April 1978. The article analyzes the causes, process and consequences of this revolution.*

Key words: *The April Revolution, PDPA, Mir Akbar Khayber, Pashto society, Babrak Karmal, Noor Mohammed Taraki.*

Afg`onistonda 70-yillarda vaziyat keskinlashib, 1978-yil aprel oyida inqilobni keltirib chiqardi va bu inqilob tarixga “Aprel inqilobi” yoki “Savr inqilobi” nomlari bilan kirdi²². “Savr inqilobi” tufayli mamlakatda Muhammad Dovud tomonidan ishlab chiqilgan rejim quladi, endi hokimyatga Sovet Ittifoqi tarafdorlari bo`lgan AXDP vakillari keldi. Xo`sh, aslida bu inqilobni keltirib chiqargan omillar nima edi va inqilobga aynan nima sabab bo`ldi?

Inqilobning kelib chiqishiga sababchi bo`lgan dastlabki omil bu – iqtisodiy omil edi. Afg'oniston 70-yillarning oxiriga kelib dunyodagi eng qoloq davlatlardan biri bo`lib qoldi. Uning 16 million ko`p millatli xalqining hayoti juda murakkab siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy qarama-qarshiliklar bilan aralashib ketdi. BMT ma'lumotlariga ko`ra, Afg'oniston aholi jon boshiga daromad 160 dollarni tashkil qilar va davlat ushbu ko`rsatkich bo'yicha 129 rivojlanayotgan mamlakatlar orasida 108-o'rinni

²² Abdurazzaqova D. Afg`oniston: Aprel Revolyutsiyasi. – T.: O`zbekiston, 1982.

egallardi²³. Aholining 80 foizini tashkil etgan dehqonlar asosan o'z yerlariga ega emas edilar va yer egalaridan qarzdor bo'lgan dehqonlar mamlakatda ulkan hajmdagi sonni tashkil etardi. Asosiy ekinlarning hosildorligi darajasi dunyodagi eng past ko'rsatkichlaridan birini ko'rsatar edi. Mamlakat doimiy ravishda oziq-ovqatga muhtoj edi. Sanoat juda kam rivojlangan (jami 300 ga yaqin sanoat korxonalari, ularning umumiy soni 44 ming kishi fabrika-zavod ishchilari), asosan qishloq xo'jaligi xomashyosini birlamchi qayta ishlash bilan band bo'lgan²⁴. Bundan tashqari, mamlakatda 67 ming qurilish ishchilari bor edi. Ammo mamlakatdagi vaziyat tufayli ular ishsiz edi. Milliy sanoat mamlakat ehtiyojlarini atigi 20 foizga ta'minladi. Shahar va qishloqda dahshatli qashshoqlik hukm surardi. Markaz va joylarda davlat amaldorlarining korrupsiyasi, o'g'irlik va boshqa suiiste'molliklari, jinoyatlari, boshlang'ich ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy huquqlarning yo'qligi aholining katta noroziligini keltirib chiqardi. Bularning barchasi qabilaviy, milliy va diniy zulmni kuchaytirgan edi.

Shuningdek inqilobga sabab bo'lgan yana bir omillardan biri bu – mamlakatning izdan chiqqan ta'lim tizimi edi. Mamlakatda ta'lim va maorif tizimi ko'rsatkich darajasi boshqa qo'shni davlatlarga nisbatan ancha past edi. Maktab va o'qituvchilarning yetishmasligi tufayli mamlakatda aholining 90 foizi savodsiz edi. Inqilob sodir bo'lgan davrda aholining salkam 80-90% yozish va o'qishni bilmas, 7-14 yoshli har to'rt boladan faqatgina bittasi tahsil olish imkoniyatiga ega edi²⁵. Shuningdek afg'onlarning katta qismi siyosiy hayotga jalb qilinmagan. Ko'p odamlar hatto ularni boshqargan qirolning ismini ham bilishmagan. Ular uchun hokimiyat mahalliy mullalar va oqsoqollar edi. Afg'oniston tadqiqotchilaridan biri ta'kidlaganidek, Afg'onistondagi hayot "...arxaik, ibtidoiy, ko'chmas edi"²⁶. Har qanday ochiq fikrli odam uchun Afg'oniston jamiyati bunday tushkun holatda qolishda davom eta olmasligi aniq ko'rinardi. Ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va milliy muammolarni hal qilishga qodir bo'lgan bir yangi hokimiyat kerak edi. Feodal-monarxiya hokimiyatini vakili bo'lgan qirol ham, Qirol hokimiyatini ag'darib tashlagan va respublika tuzumini o'rnatgan Muhammad Dovud ham xalqning dolzarb ehtiyojlarini qondirish uchun hech qanday tub islohotlarni amalga oshirmagan. Mamlakatda mavjud bo'lgan hokimiyatning ijtimoiy tuzilishi sababli ular deyarli hech qanday tub o'zgarishlarni amalga oshira olmadilar, chunki bu o'zgarishlarga qarshi bo'lgan va ularga qiziqmaydigan reaksion kuchlarning qattiq qarshiligiga duch keldi.

²³ Abdurazzaqova D. Afg'oniston: Aprel Revolyutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 1982. – B. 3.

²⁴ O'sha joyda

²⁵ Abdurazzaqova D. Afg'oniston: Aprel Revolyutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 1982. – B. 5

²⁶ Angelo Rasanagayam. Afghanistan: A Modern History. – London. New York.: I.B.Tauris, - P.2

Muhammad Dovudxon amakivachchasi Shoh Zohirshohni davlat to'ntarishida ag'darib tashladi. 1973 yilgi to'ntarishni Afg'oniston Xalq Demokratik Partiyasi deb nomlanuvchi ozchilik siyosiy partiya qo'llab-quvvatladi. Shunday qilib birinchi Afg'oniston Respublikasi tashkil etildi. Prezident bo'lganidan so'ng, Muhammad Dovud sovet Ittifoqining yaqin aloqalari va harbiy ko'magi Afg'onistonga har doim Afg'oniston siyosati tomonida tikan bo'lib kelgan bitta masalani - Dyurand chizig'ini tugatishga imkon beradi degan fikrda edi (1893-yilda II ingliz-afg'on urushidan keyin imzolangan). Tarixan Pushtun yerlari ingliz-afg'on urushlaridan so'ng Britaniya imperiyasiga berilgan edi. Hindiston mustaqillikka erishgandan so'ng, yerlar yangi tashkil etilgan Pokiston davlatiga o'tdi²⁷. Ushbu yerlar Afg'onistondan Dyurand chizig'i bilan ajratilgan va shu sababli bu yerlarni qaytarib olish har doim ko'plab afg'on siyosatchilarining orzusi bo'lgan. Biroq, siyosatga sodiq bo'lgan Dovud sovet aralashuvining har qanday shakliga yo'l qo'yish ularga Afg'oniston tashqi siyosatini belgilashga imkon berishini bilar edi va oxir-oqibat ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlar yomonlashdi. 1976 yilda Pokiston hududida "musulmon yoshlar Ittifoqi" va Afg'oniston hukumatining boshqa muxoliflari negizida yangi partiyalar tashkil etildi: "Afg'oniston Islom jamiyati", "Afg'oniston Islom partiyasi", keyinchalik ushbu partiyalar Afg'oniston qurolli muxolifatining asosiy kuchini tashkil etdi.

Afg'onistonda "Savr inqilobi" deb nomlangan harbiy to'ntarish AXDP ning qo'li bilan so'l kuchlar ofitserlari tomonidan tashkil qilingan. AXDPning ikki fraksiyasining kelishuviga ko'ra inqilob 1978-yilning oxirida tashkil etilishi kerak edi. Ammo, 1978-yilning 17-aprelida Parcham ideologi Mir Akbar Xaybarning ikki qotil tomonidan o'ldirilishi inqilob bo'lishini tezlashtiradi. AXDP ning ikki fraksiyasi tomonidan tashkil qilingan dafn marosimi 15ming odamning namoyishiga aylanib ketadi va Karmal va Tarakiy o'zining imperializmga qarshi nutqida qotillikda AQSH Markaziy Razvedka Boshqarmasi qo'li borligiga ishonilardi. AXDP Muhammad Dovud Xon hokimiyatni qo'lga olgach, partiyaning faollari va yo'l boshchilarini va ularni qo'llab quvvatlayotganlar ko'lamini yo'q qilish uchun, aynan u ushbu qotillikni tashkil qilgan degan gumonda edi. Qotillikdan keyin Dovudxonning Karmal, Taraki va partiyaning boshqa yo'l boshchilari harakatlarini kuzatish uchun harbiy lagerlar tashkil qilganligi va ularning 25-26-aprelda qo'lga olinganligi bu gumonning asosli ekanligini ko'rsatardi. Shubhali tomoni Hafizulloh Amin ham partiyaning a'zosi bo'lsa-da, u boshqalar singari hibsga olinmagan edi. Uning uyi tintuv qilinganda, qonunga zid va shubhali bo'lmagan hujjatlar va dalillar topilmaganligi uchun u faqatgina uy qamog'iga olingan edi va ertasi kun tunda qamoqxonaga olib ketilguncha uyda

²⁷ Adnan Khan. *Afghan Saur Revolution 1978: what it achieved, how it was crushed.* – 2018.

saqlangan edi. Avvaldan rejalashtirilgan to'ntarishning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan jarayonlar butunlay omadli tasodiflar edi; haqiqatdan ham voqealar shu darajada omadli bo'lmaganida inqilobning amalga oshishi imkonsiz bo'lar edi. Birinchi navbatda, Hafizulloh Aminning boshqalar bilan birga hibsga olinishining kechikishi tushuntirib bo'lmas hodisa! Hafizulloh Amin AXDP rahbarlari orasida eng xavfli yo'lboshchi ekanligini hisobga olganda, uning qamoqqa olinishining kechikishi va ushbu holatga bog'liq boshqa hodisalar muhim ahamiyatga ega bo'lgan jarayonlar edi. 25 aprel kuni kechqurun politsiya Amin uyining eshigini taqillatganida, u o'zining operatsiyalar yozma rejasini bolalar yotoqxonasiidagi matras ostiga yashirish uchun xotiniga beradi²⁸. Politsiya buni topa olmaydi va ular ketganidan keyin Amin nima bo'lganini bilish uchun katta o'g'lini Tarakiyning uyiga yuboradi. O'g'li qaytib kelib, o'sha kuni kechqurun Tarakiyni olib ketishganini xabar qiladi. Tarakiyning hibsga olinishi kutilgan hodisa va qurolli kuchlardagi Xalq fraktsiyasi xodimlari tomonidan rejani bajarish uchun oldindan belgilangan signal edi. Ammo uy qamog'ida bo'lgan Amin 26 aprel kuni ertalab Faqirning o'zi tasodifan Aminning uyiga yetib borguniga qadar, bu rejani o'z yordamchisi Faqir Muhammad Faqirga yetkaza olmadi. Faqir Xalq fraksiyasi orasida past darajadagi mavqega ega bo'lib, Dovudning kuzatuv ro'yxatida yo'q edi. U Aminning uyiga tez-tez mehmon bo'lib turardi va politsiya qo'riqchilari uni Aminning katta akasi deb o'ylashdi, chunki u jismoniy jihatdan juda o'xshash edi. Shunday qilib, Faqir Aminning Kobul rejasining tafsilotlari haqida yozma ko'rsatmalarini havo kuchlaridagi kichik ofitser Sayid G'ulabzoyga yetkazishga muvaffaq bo'ldi. 26 aprel oqshomida Amin prezident saroyi yonidagi tergov izolyatoriga ko'chirildi, u yerda AXDPning boshqa yetakchilari taqdiri to'g'risida qaror qabul qilinmaguncha ushlab turildi. Ayni paytda, Amin o'g'li orqali fraksiyaning boshqa bir faoli muhandis Zarifga xabar yuborishga muvaffaq bo'ldi, to'ntarish sodir bo'lgandan so'ng, radiostantsiyani egallab olish uchun mas'ullarga yetkazilishi kerak bo'lgan ko'rsatmalar quyidagilar edi. AXDPga katta yordam bergan boshqa jarayonlar ham omadli tasodiflar edi. Kommunizm yetakchilariga qarshi qat'iy choralar ko'rilib ular hibsga olinganligini nishonlash uchun harbiy lagerlarda katta ziyofat va boshqa ko'ngilochar tadbirlar o'tkazildi. AXDP vakili Anvar keltirgan iqtibosga ko'ra vaziyat quyidagicha baholangan: Mudofaa vaziri barcha qurolli kuchlar otryadlariga urush holatida bo'lishni va ertasi kuni ertalab xalq o'yinlari va uchrashuvlar bilan bayramni nishonlashni buyurgan. Xalq fraksiyasi a'zolari ushbu uchrashuvda ishtirok etib o'z yo'lboshchilaridan kerakli ko'rsatmalarni olganligi va

²⁸ Riffat Sardar. Linkage between the great October revolution and The Saur Revolution in Afghanistan and its effects on Afghanistan and Pakistan. Central Asian Journal. – 2018.

bu hech qanday shubha uyg`otmaganligi sababli sotqinlarcha berilgan bu buyruq inqilob uchun juda foydali bo`ldi. 27 aprel kuni ertalab to`rtinchi korpusning Xalq fraksiyasi ofitseri, mayor Aslam Vatanjar o`z qo`mondoniga murojaat qildi, ko`rsatma bo`yicha jangovar shay holatda bo`lishi uchun o`z bo`linmasidagi 12 tankning har biri uchun oltita snaryad olishni so`radi va general buni bajonidil bajardi. Biroq Vatanjar qo`mondon tomonidan imzolangan ushbu qarorning ahamiyatini butunlay yo`qqa chiqarib o`z tanklarini 10 baravar ko`proq qurollantirish imkoniyatiga ega bo`ldi. Aminning rejasiga ko`ra, Bagram aviabazasidan kelgan harbiy-havo kuchlari eskadroni peshin vaqtida prezident saroyi yaqinida shovqin ko`tarishi va bu to`rtinchi korpus uchun saroyga kirish uchun signal bo`lishi kerak edi. Lekin ishlar o`ylanganidek reja bo`yicha ketmadi. Katta isyonchi, Bagrom aviabazasi ofitseri, AXDP ning Parcham fraksiyasi a`zosi va Karmal va Dovudning qisqa muddatdagi mo`tadil munosabatlari davrida Afg'oniston havo kuchlarining sobiq o`rinbosari – Abdul Qodir bazani egallab olishi va Kobuldagi butun havo amaliyotiga qo`mondonlik qilishi kerak edi. Buning o`rniga, u balki asabiylashib yoki sarosimaga tushganidan o`z xonasiga qamalib oladi. Vatanjar tomonidan bazani egallash uchun to`rtinchi korpusdan bir qancha tanklar Bagromga jo`natilganligi uchun, prezident saroyi ustidan uchishi rejalashtirilgan past parvozlarda tushda emas balki 16.30gacha amalga oshirilmadi. G`ulabzoy va Aminning harbiy havo kuchlariga yollangan sobiq zobiti Asadulla Sarvariy ertalabdan beri Kobul aeroportida edi. Qodir va uning otryadining muvaffaqiyatsizlikka uchrashi va peshin vaqtida Kobul osmonida ko`rinmaganligi ularni Vatanjar tomonidan yuborilgan ikkita tank yordamida aeroportni egallashga undadi. Darhaqiqat, davlat to`ntarishida eng muhim rolni Vatanjar va uning to`rtinchi korpusi o`ynadi, ular Dovud saroyini qo`llab-quvvatladilar va rejalashtirilganidek, Kobulidagi "to`p soati" da birinchi snaryadni otdilar. An'anaga ko`ra, Gonkongning mashhur "peshin quroli" kabi, soat to`pdan otish bilan yangradi. Bu Bagromdan kelishga muvaffaq bo`lmagan eskadronidan boshqa barcha tanklar harakatga kirishishi uchun signal edi. Dovud o`sha paytda o`zi raislik qilayotgan vazirlar mahkamasi majlisini to`xtatib, vazirlariga saroydan qochib, jonlarini saqlab qolishni buyuradi. Faqat mudofaa va ichki ishlar vazirlari o`zlari uchun sodiq bo`lgan kuchlarni to`plash uchun qochishga muvaffaq bo`lishdi, ammo ma'lum bo`lishicha bu urinishlar muvaffaqiyatsiz kechadi. Boshqa vazirlar saroy hududidagi masjididan panoht izladilar. Saroydan otilgan o`q ovozi hamma joyda Xalq fraksiyasi tarafdorlari uchun Kobuldagi qurol-yarog' omborlari va qo`mondonlik markazlarini egallab olishga, qarshilik ko`rsatgan zobitlarni otib tashlashga va qarshilik ko`rsatmaganlarni hibsga olishga ishora edi. Biroq, eng qattiq qarshilikni Arg saroyidagi Parcham fraksiyasining 2000 kishilik prezident qo`riqchisi ko`rsatdi va Dovud, uning qirollik

oilasi va Muhammadzay Pushtun o`zini xuddi to`ntarishdan bexabarday tutdi. Qo`riqllovchi qism qal`a shaklidagi saroyni 28 aprel kuni erta tongda egallanguncha o`zining oxirgi odami o`lgunicha va urushning oxirigacha himoya qildi. Ikki piyoda diviziyasi ham qarshilik ko`rsatdi. Ulardan biri radiostansiya egallanishi oldini olish uchun harakat qildi. Ammo piyoda diviziya tajribali zobitlar boshchilik qiladigan zirhli askarlarga bas kelolmadi. Isyonchi zobitlar qo`zg`olonni boshlaganlaridan so`ng uni davom etishga majbur edi. AXDP rahbarlarining hibsga olinishi qurolli kuchlardagi xayrixohlariga ularning hibsga olinishi va Dovud tomonidan qatl qilinishining oldini olish uchun shoshilinch choralar ko`rishlari kerakligini anglatadi. Saroy yig'ilishi hibsga olingan AXDP rahbarlarining taqdirini muhokama qilish uchun chaqirilgan va davlat to`ntarishi muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda, xiyonati tufayli jarayonning barcha ishtirokchilariga o`lim jazosi berilishi masalasini hal qilgan edi. Dovud va uning oilasi saroy qo`riqchisini yo`q qilib, saroyga kirgan isyonchi zobitlardan biri bilan bo`lgan otishmada 28-aprel kuni ertalab o`ldirildi. Ammo 27 aprel oqshomida Qodir (fors tilida) va Vatanjar (pushtu tilida) Qobul radiosi orqali Qodir boshchiligidagi "harbiy kengash" hokimiyatni qo'lga olganini e'lon qilganda, Dovud hali tirik edi va jang qilardi. Bu e'lonlardan so`ng an'anaviy musulmon chaqiruvi, so`ngra kelajakdagi siyosat "muqaddas islom ta'limotlari tamoyillarini saqlash" hamda "Afg'oniston xalqi taraqqiyoti va rivojlanishiga ko`maklashish"ga asoslanishi haqida qisqacha bayonot berildi. Bayonotda na marksizm, na sotsializm tilga olingan edi. Vaziyatda kutilgandek, odamlarning ongida haqiqatda nima bo'layotgani haqida juda ko'p chalkashliklar bor edi. To`ntarish ko'chadagi odamga nisbatan umumiy befarqlik muhitida amalga oshirildi. Saroydagi prezident soqchilari qurolli kuchlardagi Dovudning ilg'or siyosatiga qarshi bo'lgan reaksiyon o'ng qanot unsurlari deb hisoblagan narsalarga qarshilik ko`rsatdilar. Ammo o'ngchilarning o'zlari sarosimaga tushib, ikkiga bo'lingan edi. Pokistonda Mujaddidiylar oilasi a'zosi matbuot bayonotida "Islomni sevuvchi" kuchlar hokimiyatni egallab olgani haqida bayonot berdi. Sovet axborot agentligi, Tass, keyingi uch kun ichida inqilob emas, balki "davlat to`ntarishi" haqida gapirdi. Sovet elchisi 27 aprelda tashqi ishlar vaziriga yetkaza olmagan hukumatning AXDP yo`lboshchilari hibsga olinishiga qarshi qaratilgan notasiga qaramay, sovuq urush davridagi g`arb xabarlariday bunda sovet davlatining qo`li yo`q edi²⁹.

Dastlab, davlat to`ntarishi va yangi hukumatdan ko'plab fuqarolar kabi mamnun edi. Yangi hukumatning dastlabki kunlarida Parcham va Xalq fraktsiyalari o`rtasida birlik mavjud edi, ammo bu uzoq davom etmadi. Yangi prezident Xalq guruhidan

²⁹ Angelo Rasanagayam. Afghanistan: A Modern History. – London. New York.: I.B.Tauris. P. 9

Nur Muhammad Taraki edi. U o'sha yilning avgustiga qadar inqilobning ko'plab rahbarlarini qatl qildi. Biroq, 1979 yil sentyabr oyida Tarakining o'zi hokimiyatdan ag'darildi va tez orada qatl etildi³⁰. Hokimiyatni egallagan AXDP yo'lboshchilari afg'on jamiyatida ko'plab o'zgarishlarni amalga oshirdi. Eski Islom kodlari o'rniga ko'plab zamonaviy qoidalar o'rnatildi. Sotsializm joriy etildi. Biroq, ko'pchilikni bezovta qiladigan ko'plab tartibsiz qoidalar mavjud edi. Dehqonlarga salbiy ta'sir ko'rsatadigan er islohotlari olib borildi.³¹ Inqilobiy kengashning birinchi raisi va Afg'oniston demokratik Respublikasi bosh vaziri (DRA), AXDP Markaziy qo'mitasi Bosh kotibi Nur Muhammad Taraki 1979 yil sentyabr oyida Hafizulla Amin tomonidan hokimiyatdan chetlatilgan va 9 oktyabrda Ark saroyining yerto'lasida bo'g'ib o'ldirilgan, u xalqlar uyi deb nomlangan. Hafizulla Amin 1979 yil 27 dekabrda Sovet maxsus bo'linmalari tomonidan Toj-Bek saroyini bostirib olishda halok bo'lgan. Birozdan so'ng Babrak Karmal hokimiyatga keldi, u bilan ishlagan ko'plab sovet mutaxassislarining fikriga ko'ra, u davlatni boshqarishga to'liq yaroqsizligini namoyish etdi. 1986 yilda u sog'lig'i tufayli lavozimidan ozod etilib, davolanish uchun Moskvaga jo'nab ketadi va 10 yildan so'ng vafot etadi³².

1978-yil Afg'onistonda Savr inqilobining vujudga kelishiga ko'plab omillar sabab bo'lgan. AXDPning paydo bo'lishi va uning davlat ishlariga aralashuvi ushbu inqilobning muhim sabablardan biri edi. Kommunistik mafkura va shaxslar ustidan ziddiyatlar AXDP ichida juda qisqa vaqt ichida qizg'in edi (1967) partiyani ikki fraktsiyaga ajratdi; biri Taraki boshchiligida va boshqasi Babrak Karmal. Partiya mafkuraviy qarama-qarshilik bilan emas, balki shaxsiyat, partiya intizomi va qandaydir tarzda etnik va irqiy masalalar tufayli ajratilgan.³³

Bu yerda uzoq vaqtdan beri Pashtun mamlakati shunday tarqoqlik holatlari, odamlarning ixtirolari, vayronagarchiliklari va ommaviy qotilliklari kun tartibidir. Hech shubhasiz, afg'on jamiyatida hukm surgan bunday sharoitda xalqlarning erkinliklarini qo'lga kiritish lahzalari ham bor. Pushtun millati yoki Pushtun jamiyati, agar shu nuqtai nazardan qaralsa, to'liq millat deb hisoblaydi; geostrategik pozitsiya tinch bo'lgani uchun. Biroq, bu butun xalq sifatida birlik, birdamlik, psixologik biriktirma ortida qolmoqda. Demak, Savr inqilobidan oldin Pashtun jamiyati hech qachon ular na qo'zg'olonni kutib ham yangi biri uchun ota-bobolarining an'anaviy eski tizimdan voz kechishga tayyor edi tayyor edi va afg'on hissiyotlari inqilobi bilan

³⁰ Angelo Rasanagayam. *Afghanistan: A Modern History*. – London. New York.: I.B.Tauris. P.12

³¹ "A collection of articles on the memorial of 10 th of Saur Revolution", Literary Academy of Afghanistan, Kabul, 2007, pp 29-30

³² Adamec, Ludwig 2011, *Historical Dictionary of Afghanistan*, 4th Ed., Scarecrow Press, London (under PDPA, Taraki, Amin, Karmal, Najibullah, Saur Revolution, Khad, Soviet Invasion).

³³ Dr. Zyar (Loralai wala) *Afghan berbareet av Socialism*, Tabqati Jadojehd Publications, Lahore, p 40

hech qanday aloqasi bo'lmagan bu siyosiy, ijtimoiy va milliy bo'ladimi, huquqlar uchun kurashni davom ettirish uchun nom bo'lib, aksariyat odamlar o'zlarining siyosiy etukligi orqali ozchilikka qarshi kurashadilar va nihoyat o'z maqsadlariga erishadilar. Shu nuqtai nazardan, Agar Savr inqilobi Afg'onistondagi o'quvchilar uchun tinch oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan chiziqlar orasida ko'rib chiqilsa, hech qachon qo'zg'olon uchun tayyorlanmagan holatlar mavjud bo'lmaganini ko'rishimiz mumkin. Afg'onistondagi vaziyat va 1978 yil aprel inqilobidan keyin ushbu mamlakatda sodir bo'lgan voqealar yuqorida aytib o'tilgan rasmiy hujjatlarda va boshqa kitoblarda va ko'plab maqolalarda batafsil yoritilgan. Shu o'rinda aprel inqilobining tabiati va Afg'oniston sharoitida uning g'oyalarini amalga oshirishning mumkin bo'lgan istiqbollari haqida ham to'xtalishimiz kerak. Asosan, afg'onlar hech qachon siyosiy, ta'lim va ijtimoiy jihatdan mamlakat ichida asrlar davomida hukmronlik qilgan eng qadimgi Qirollik tizimini yo'q qilish uchun etuk bo'lmagan. Shunday qilib, inqilob uchun bu mamlakatning siyosiy, psixologik va diniy tafakkuriga mutlaqo zid edi. Tajribali Pashto shoiri va yozuvchisi Saleem Raza xuddi shu nuqtai nazarni bildiradi. "Saur inqilobini operatsiya zaiflik va zarurat sezilganda bolaning murakkab tug'ilishi bilan solishtirish mumkin, chunki vaziyatlar inqilobning isitmasi bo'lmagan va AXDP bunga tayyor emas edi, garchi ular yaxshi ish inqilob haqida yana bir fikr inqilobning xorijiy agentliklar tomonidan muvaffaqiyatli amalga oshirilganligi va boshqarilmaganligi, AXDP tomonidan amalga oshganini bildiradi."

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, Inqiloblar ko'pgina jamiyatlarda yaxshi kutib olinadi, ya'ni ular inqilob orqali davlat va jamiyatning qaysidir qismida o'zgarish, yangilik va yengilliklar bo'lishiga umid qiladi. Boshqa bir jamiyatlarda esa aksincha, inqiloblar qoralanadi, ularning jamiyatda o'zgarish sodir etishiga shubha qilinadi. Masalan, 1789-yilda Fransiyada sodir bo'lgan "Buyuk Fransuz burjua inqilobi" ni eslaylik. Bu tarixiy voqea natijasida mamlakatda feodal tartiblar va qaramlik bekor bo'lib, har bir insonning ozod ekanligi va hech kimga qaram emasligi ta'kidlangan, shuningdek buni tasdiqlovchi "Inson va fuqaro huquqlari deklaratsiyasi" qabul qilingan bo'lsa-da, ushbu inqilob jamiyatning ba'zi bir qatlamlari tomonidan qoralanadi. Demak shuni xulosa qilishimiz mumkinki, inqiloblarga jamiyatlar va unda mavjud bo'lgan qatlamlarning qarashi va munosabati turlicha. Afg'onistonda amalga oshirilgan ushbu inqilob dastlab aholi tomonidan qisman ijobiy ruhda kutib olingan bo'lsa-da, mamlakatda aynan shu inqilobdan so'ng tartibsizlik va ziddiyatlar avj oldi. Hokimiyatga AXDP ning kelganligi va ular o'rtasida hokimiyat uchun kurash bo'lib, mamlakat taraqqiyoti, kelajagi va rivojlanishi uchun yakdil fikr bo'lmaganligi tufayli bu ularning ittifoqchisi va qo'llab-

quvvatlovchisi bo`lgan Sovet Ittifoqiga qo`l keldi. Ular mamlakatda “tartib o`rnatish” bahonasida o`z qoshinlarini kiritdi va bu jarayon 10 yil davom etdi (1979-1989).

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Abdurazzaqova D. Afg`oniston: Aprel Revolyutsiyasi. – T.: O`zbekiston, 1982.
2. Angelo Rasanagayam. Afghanistan: A Modern History. – London. New York.: I.B.Tauris.
3. Adamec, Ludwig 2011, *Historical Dictionary of Afghanistan*, 4th Ed., Scarecrow Press, London (under PDPA, Taraki, Amin, Karmal, Najibullah, Saur Revolution, Khad, Soviet Invasion).
4. Peszkowski, Robert 2012, Reforming Jombesh, Afghan Analysts Network, 31 August <http://aanafghanistan.com/uploads/20120831Peszkowski-Jombesh-final.pdf>.
5. Amstutz, J.B. 1986, Afghanistan: the first five years of Soviet occupation, National Defense University Press, Washington, p.111.
6. Kaushik Roy, Military manpower, armies and warfare in South Asia, London 2013, 38 p.
7. Riffat Sardar. 2017, LINKAGE BETWEEN THE GREAT OCTOBER REVOLUTION AND THE SAUR REVOLUTION OF AFGHANISTAN AND ITS EFFECTS ON PAKISTAN, Central Asian Journal №80.

